

AgEcon SEARCH
RESEARCH IN AGRICULTURAL & APPLIED ECONOMICS

The World's Largest Open Access Agricultural & Applied Economics Digital Library

This document is discoverable and free to researchers across the globe due to the work of AgEcon Search.

Help ensure our sustainability.

Give to AgEcon Search

AgEcon Search

<http://ageconsearch.umn.edu>

aesearch@umn.edu

*Papers downloaded from **AgEcon Search** may be used for non-commercial purposes and personal study only. No other use, including posting to another Internet site, is permitted without permission from the copyright owner (not AgEcon Search), or as allowed under the provisions of Fair Use, U.S. Copyright Act, Title 17 U.S.C.*

Adrianna Czarnecka, Wioleta Krupowicz

Nowe podejście do aktywizacji mieszkańców obszarów wiejskich w procesie scalenia gruntów – doświadczenia z wykorzystania zogniskowanych wywiadów grupowych i crowdsourcingu*

Streszczenie: Jednym z działań związanych z przeobrażaniem struktury przestrzennej obszarów wiejskich są scalenia i wymiany gruntów, realizowane w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich (PROW). Przy realizacji współczesnych scaleń gruntów istotne jest podejmowanie działań promujących twórcze postawy wśród mieszkańców obszarów wiejskich i angażujących ich w przedsięwzięcia związane z tworzeniem koncepcji rozwoju całego obszaru. W artykule zaproponowano nowe sposoby podejmowania dialogu z uczestnikami scaleń gruntów na wczesnych etapach prac scaleniowych poprzez wykorzystanie jakościowych badań społecznych (techniki Zogniskowanych Wywiadów Grupowych – ZWG). Zaprezentowano możliwości wymiany informacji (dotyczących obszaru scalenia) między mieszkańcami a geodetami-projektantami scaleń za pomocą aplikacji na urządzenia mobilne LC-Capp (Land Consolidation Crowdsourcing Application), opartej na idei crowdsourcingu. W artykule zaprezentowano wyniki badań projektu pt. „Aktywizacja społeczności lokalnej w projektach rozwoju obszarów wiejskich”.

Słowa kluczowe: scalenie gruntów, rozwój obszarów wiejskich, aktywizacja mieszkańców, wywiad grupowy, crowdsourcing.

Dr hab. inż. Adrianna Czarnecka, prof. ucz.: Politechnika Warszawska, Wydział Geodezji i Kartografii, Zakład Gospodarki Przestrzennej i Nauk o Środowisku Przyrodniczym, pl. Politechniki 1, 00-661 Warszawa, e-mail: adrianna.czarnecka@pw.edu.pl, ORCID: 0000-0001-9136-0623; **dr inż. Wioleta Krupowicz,** Politechnika Warszawska, Wydział Geodezji i Kartografii, Zakład Gospodarki Przestrzennej i Nauk o Środowisku Przyrodniczym, pl. Politechniki 1, 00-661 Warszawa, e-mail: wioleta.krupowicz@pw.edu.pl, ORCID: 0000-0003-0696-8859.

* W artykule przedstawiono wyniki badań przeprowadzonych w ramach realizacji projektu pt. „Aktywizacja społeczności lokalnej w projektach rozwoju obszarów wiejskich”, współfinansowanego ze środków Unii Europejskiej w ramach Schematu II Pomocy Technicznej „Krajowa Sieć Obszarów Wiejskich” Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014–2020. Strona internetowa projektu: <https://www.gik.pw.edu.pl/zgpinp/2020-2021-Projekt-KSOW-w-ramach-priorytetu-6-PROW-2014-2020> (dostęp: 06.11.2022).

Utwór dostępny jest na licencji Creative Commons Uznanie autorstwa 4.0 Międzynarodowe.
[Creative Commons CC BY 4.0.](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)

1. Wprowadzenie

Obszary wiejskie w Polsce stoją przed wieloma wyzwaniami w zakresie rozwoju zrównoważonego rolnictwa i gospodarki leśnej, kształtowania struktury przestrzennej gospodarstw czy zachowania wartości krajobrazu kulturowego i środowiska przyrodniczego. W nowych dokumentach Unii Europejskiej (UE), takich jak nowa Wspólna Polityka Rolna (WPR 2021) czy Europejski Zielony Ład (EZŁ 2019), zwrócono uwagę na potrzebę aktywizacji mieszkańców obszarów wiejskich oraz wykorzystanie potencjałów endogenicznych w ramach prac związanych z rozwojem tych obszarów.

Działaniami dotyczącymi przeobrażenia struktury przestrzennej obszarów wiejskich są m.in. scalenia i wymiany gruntów, przedsięwzięte w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich (PROW). Dotychczas realizowane prace scaleniowe nie wykorzystywały w pełni zasobów wiedzy społeczności lokalnej o zamieszkiwanym obszarze (w zakresie zasobów lokalnego dziedzictwa kulturowego materialnego i niematerialnego, lokalnych uwarunkowań przyrodniczych mających wpływ na uprawę ziemi, funkcjonalności i jakości dróg dojazdowych do gruntów rolnych i leśnych, obszarów problemowych itp.). Przyczynia się to, obok uwarunkowań finansowych, do wąskiego zakresu rozwiązań proponowanych w projektach scaleń gruntów, w których podejmowane są głównie kwestie dotyczące poprawy struktury obszarowej gospodarstw rolnych i układu komunikacyjnego. Z tego powodu przy realizacji współczesnych scaleń gruntów istotne jest podejmowanie działań promujących twórcze postawy wśród mieszkańców obszarów wiejskich i angażujących ich w przedsięwzięcia związane z tworzeniem koncepcji rozwoju całego obszaru.

Celem badań przedstawionych w artykule była poprawa wykorzystania potencjału społeczności lokalnej w procesie przygotowawczym do scalenia gruntów, poprzez pozyskiwanie informacji od mieszkańców wsi na temat uwarunkowań przestrzennych, przyrodniczych i kulturowych obszaru, przy użyciu innowacyjnych rozwiązań.

Osiągnięcie takiego celu było możliwe dzięki wykorzystaniu techniki Zogniskowanych Wywiadów Grupowych (ZWG), która jest stosunkowo szybka, prosta i skutecznie pozwala pozyskać informacje na temat społecznych preferencji dotyczących potrzeb i oczekiwań w zakresie zagospodarowania przestrzeni.

Takie podejście, wykorzystujące wiedzę społeczności lokalnej w projektach rozwoju obszarów wiejskich, odmienne od dotychczas stosowanych w procesie scaleniowym, zastosowano w projekcie pt. „Aktywizacja społeczności lokalnej w projektach rozwoju obszarów wiejskich”. Projekt ten realizowany był w okresie od maja do października 2021 r.

W ramach realizacji projektu przeprowadzone zostały warsztaty pod nazwą „Wykorzystanie potencjału społeczności lokalnej w scaleniach gruntów”, z udziałem mieszkańców obszarów wiejskich. Warsztaty te zrealizowano w czterech województwach (dolnośląskim, podlaskim, małopolskim i podkarpackim) na obiektach, na których przeprowadzane były prace scaleniowe. Uczestnicy warsztatów wzięli udział w ZWG, ponadto zapoznali się z obsługą mobilnej aplikacji LC-CApp (Land Consolidation Crowdsourcing Application) opartej na idei crowdsourcingu, a następnie przy jej użyciu wprowadzili na mapę cyfrową szczegółowe informacje o obszarze, mające istotne znaczenie dla przyszłych prac projektowych.

Warsztaty pokazały nowe możliwości wymiany informacji na temat obszaru scalenia pomiędzy mieszkańcami a geodetami-projektantami scaleń. W ramach przeprowadzonych badań zaproponowano nowe rozwiązania przybliżające społeczność lokalną do współdecydowania i brania odpowiedzialności za przyszły kształt przestrzeni zamieszkania.

2. Zakres i efekty współczesnych prac scaleniowych w Polsce

W Polsce – po akcesji do UE – kontekst scalania gruntów uległ znacznej zmianie (Janus, Markuszewska 2017). Obecnie odchodzi się od traktowania scaleń gruntów jedynie w aspektach technicznym i ekonomicznym na rzecz kompleksowego rozwoju obszarów wiejskich z uwzględnieniem wymiarów społecznych (Czarnecka, Krupowicz 2022; Pijanowski [red.] 2021; Krupowicz, Czarnecka, Grus 2020) i środowiskowych (Krupowicz, Sobolewska-Mikulska 2019; Stańczuk-Gałwiaczek i in. 2018; Wójcik-Leń i in. 2018; Kupidura i in. 2014; Sobolewska-Mikulska 2009).

Podstawą prawną przeprowadzania scalenia gruntów, a także zagospodarowania poscaleniowego – jest ustawa o scalaniu i wymianie gruntów (Ustawa 1982). W dokumencie tym cel scalenia jest następująco określony w art. 1 ust. 1: „Celem scalenia gruntów jest tworzenie korzystniejszych warunków gospodarowania w rolnictwie i leśnictwie poprzez poprawę struktury obszarowej gospodarstw rolnych, lasów i gruntów leśnych, racjonalne ukształtowanie rozłogów gruntów, dostosowanie granic nieruchomości do systemu urządzeń melioracji wodnych, dróg oraz rzeźby terenu”. Aktualnie w ramach scaleń gruntów realizuje się:

- 1) prace geodezyjne (art. 1 ust. 2, pkt 8) rozumiane jako „prace i czynności niezbędne do:
 - a) wszczęcia postępowania scaleniowego;
 - b) prowadzenia postępowania scaleniowego;
 - c) ujawnienia w księgach wieczystych decyzji o zatwierdzeniu projektu scalenia”;

- 2) zagospodarowanie poscaleniowe (art. 1 ust. 2, pkt 9), czyli „określone w decyzji o zatwierdzeniu projektu scalenia gruntów prace umożliwiające objęcie w posiadanie przez uczestników scalenia wydzielonych im w ramach postępowania scaleniowego gruntów, polegające na:
- a) budowie lub przebudowie dróg dojazdowych do gruntów rolnych i leśnych oraz dojazdów do zabudowań poszczególnych uczestników scalenia;
 - b) korekcie przebiegu oraz poprawie parametrów technicznych urządzeń melioracji wodnych lub innych urządzeń wodnych;
 - c) likwidacji zbędnych miedz i dróg oraz wykonywaniu zabiegów rekultywacyjnych umożliwiających uprawę mechaniczną gruntów”.

Bardzo ważnym etapem prac koncepcyjnych, poprzedzającym wystąpienie o wydanie decyzji w sprawie wszczęcia postępowania scaleniowego, jest przygotowanie „Założeń do projektu scalenia gruntów”. Jest to opracowanie określające m.in. granicę obszaru scalenia gruntów, zawierające diagnozę stanu istniejącego, opis planowanych prac oraz wskazanie, czy dla planowanych przedsięwzięć należy dokonać oceny oddziaływania na środowisko.

Następstwem scaleń gruntów jest gospodarcze pobudzenie rozwoju wsi m.in. poprzez (Taszakowski, Korta 2018):

- poprawę struktury agrarnej będącej efektem likwidacji szachownicy gruntów, poprawy kształtu rozłogów gospodarstw rolnych i dokonania zmian w wielkości posiadania i użytkowania ziemi;
- restrukturyzację i modernizację gospodarstw:
 - racjonalne prowadzenie produkcji rolnej i ograniczenie kosztów ponoszonych w gospodarstwie, co prowadzi do podniesienia konkurencyjności i zarazem dochodowości producentów rolnych,
 - wdrażanie nowych technologii poprawiających produktywność i jakość produktów rolnych oraz pozytywnie wpływających na stan środowiska;
- utworzenie gospodarstw wielkoobszarowych o niewielkim rozdrobnieniu, co stworzy odpowiednie warunki do rozwoju rolnictwa towarowego o wyspecjalizowanej produkcji;
- racjonalne wykorzystanie zasobów ziemi uprawnej dzięki dostosowaniu rozłogu gruntów i istniejącej infrastruktury do potrzeb gospodarstw;
- podniesienie produktywności gleb przez przeprowadzenie zabiegów przeciwozrynych, poprawę stosunków wodnych zabiegami melioracyjnymi i rekultywację gruntów zdegradowanych i zdewastowanych;
- budowę, przebudowę, modernizację układu komunikacyjnego, systemu wodnego i innych elementów infrastruktury technicznej.

Realizacja scaleń gruntów może również wpływać na jakość życia mieszkańców obszarów wiejskich, czego przejawem są takie aspekty, jak (Pijanowski [red.] 2021):

- pobudzenie aktywności społecznej i wzrost akceptacji społeczności lokalnej do przeprowadzania prac urządzeniowo-rolnych oraz przemian wsi, które bezsprzecznie wpływają na poprawę warunków gospodarowania – zakończenie postępowania scaleniowego staje się podstawą do podjęcia dalszych wspólnych działań związanych z rozpoczęciem szeroko rozumianej przebudowy wsi, z uwzględnieniem możliwości pozyskania środków finansowych i znalezienia rozwiązań problemów gospodarczo-inwestycyjnych;
- pozyskanie terenów do realizacji celów publicznych bez konieczności wszczęcia postępowania wywłaszczeniowego;
- wzrost zainteresowania obszarami wiejskimi jako miejscem zamieszkania i odpoczynku dzięki poprawie warunków życia i zwiększeniu atrakcyjności inwestycyjnej obszarów wiejskich (głównie poprzez rozwój infrastruktury technicznej i społecznej – w tym turystycznej);
- odnowa wsi – poprawa przestrzennych, technicznych i estetycznych warunków zabudowy m.in. przez wykorzystanie i promowanie dziedzictwa kulturowego obszarów wiejskich;
- transfer wiedzy na skutek rozwoju technik informacyjnych i metod komunikacji – coraz większy dostęp do informacji rynkowej wśród rolników i mieszkańców obszarów wiejskich;
- wzrost świadomości ekologicznej i wiedzy rolników, a w konsekwencji dokonywanie przez nich takich zmian sposobów gospodarowania, które sprzyjają zachowaniu różnorodności biologicznej, chronią zasoby glebowe i wodne oraz przeciwdziałają zmianom klimatu (np. rolnictwo ekologiczne).

Pozytywne rezultaty prac scaleniowych mogą być widoczne również w aspekcie ochrony środowiska i kształtowania krajobrazu wiejskiego poprzez (Taszkowski, Korta 2019):

- regulację stosunków wodnych, czyli m.in.: zakładanie zbiorników małej retencji wodnej, renaturyzację rowów i cieków, ochronę i utrzymanie istniejących użytków ekologicznych (torfowisk, mokradeł), kształtowanie sieci zadrzewień fitomelioracyjnych;
- ochronę wód przed zanieczyszczeniami na skutek wprowadzania stref buforowych;
- uzupełnienie, przebudowę i wzbogacenie elementów środowiska i krajobrazu, m.in.: zalesianie gruntów mało przydatnych do produkcji rolnej, wprowadzenie zadrzewień i zakrzewień w rolniczą przestrzeń produkcyjną w celu przeciwdziałania erozji wietrznej gleb oraz ochrony różnorodności biologicznej, ochronę obszarów cennych przyrodniczo, ustalenie granicy rolno-leśnej;
- ochronę gleb i zapobieganie erozji dzięki zakładaniu miedz, żywopłotów, tarasowaniu zboczy;

- wkomponowanie nowego układu dróg rolniczych w krajobraz wsi;
- rekultywację gruntów nieprodukcyjnych.

Przedstawiony powyżej szeroki zakres wieloaspektowych korzyści wynikających ze scaleń może przyczynić się do wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich i szerszego wdrażania różnych działań prośrodowiskowych na polskich wsiach, w tym inicjatyw zapobiegających skutkom zmian klimatu. Należy zauważyć, że potrzeby prac scaleniovych w Polsce są bardzo duże. Szacuje się je na poziomie ok. 7,1 mln ha, co stanowi 69,1% powierzchni użytków rolnych (Pijanowski [red.] 2019). Scalenia gruntów rolnych są procesem skomplikowanym, trudnym i czasochłonnym, a zadowolenie rolników nie następuje bezpośrednio po zakończeniu projektu, co przekłada się na niezadowalający poziom realizacji scaleń (Pijanowski [red.] 2021; Taszakowski, Korta 2018). Od 2004 r. scaleniami objęto zaledwie ponad 8% powierzchni kraju. Jednakże, jak zauważa wielu wykonawców prac scaleniovych, prace te są w Polsce zabiegami niezbędnymi i coraz bardziej popularnymi w społecznościach wiejskich, zwłaszcza tych, które poznały efekty prac zrealizowanych w innych wsiach, gminach lub powiatach.

Ważne jest wprowadzanie nowoczesnych metod partycypacji społecznej w pracach scaleniovych, które zapewniłyby zarówno wzrost zainteresowania inicjowaniem tego rodzaju prac wśród rolników i samorządów, jak i akceptację dla przebiegu całego postępowania.

3. Rola partycypacji społecznej w planowaniu przestrzeni obszarów wiejskich

Partycypacja jest istotnym elementem wielu procesów planowania przestrzeni. Wśród płynących z niej deklarowanych korzyści można wskazać wzmocnienie potencjału poparcia społecznego i zaangażowania w podejmowanie decyzji publicznych.

Niestety uruchomienie partycypacji społecznej nie jest łatwe i może napotkać na liczne przeszkody, z których część leży po stronie przedstawicieli władz, a część po stronie samych mieszkańców (Olech, Sobiesiak-Penszko 2013). Jacek Kwiatkowski (2003) wymienia liczne czynniki determinujące poziom partycypacji. Są to:

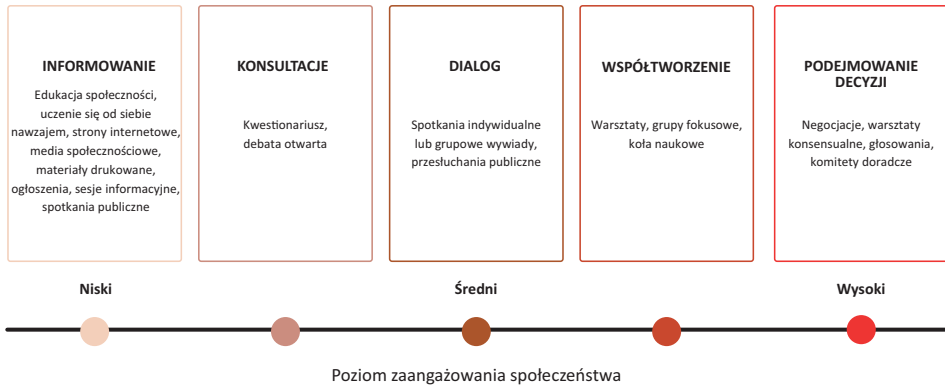
- przeszłość historyczna społeczności, np. obszary popegeerowskie, które charakteryzuje niska skłonność do współpracy, niski poziom kapitału społecznego oraz bardzo niski poziom integracji lokalnej społeczności;
- charakterystyka powiązań społecznych, np. powojenne migracje przesiedleńcze;
- tradycje kulturowe;
- konflikty;
- przywództwo;
- jasna i akceptowalna wizja rozwoju.

Zainteresowanie społeczne współpracą na rzecz rozwoju lokalnego nie jest na ogół zjawiskiem samoistnym. Dlatego, aby zaangażować mieszkańców w sprawy lokalne – a do takich należą prace scaleniowe – należy doprowadzić do (Pawlewicz, Pawlewicz 2010):

- identyfikacji najistotniejszych problemów, z jakimi borykają się mieszkańcy obiektu typowanego do scalenia;
- poznania preferencji mieszkańców obiektu odnośnie do sposobów rozwiązania problemów i gotowości ich osobistego zaangażowania się w te działania;
- identyfikacji liderów opinii gotowych przekonać do idei współdziałania pozostałych mieszkańców;
- wyjaśnienia mieszkańcom przyczyn, skutków i możliwych sposobów rozwiązania problemów wsi poprzez realizację scaleń gruntów;
- zyskania przychylności mieszkańców dla działań zmierzających do osiągnięcia celów uznanych w ramach scalenia za ważne;
- włączenia mieszkańców w rozwiązywanie konkretnych problemów.

W warunkach polskich wysoki poziom partycypacji społecznej jest na obszarach wiejskich jeszcze raczej wyjątkiem niż regułą (zob. Krupowicz, Czarnecka, Grus 2020). W miarę możliwości należy stosować podejście partycypacyjne, zgodnie z którym mieszkańcy (ich przedstawiciele) powinni być włączani w analizy stanu istniejącego, prace koncepcyjne i projektowe. Istnieje wiele dostępnych technik wykorzystywanych w działaniach partycypacyjnych, które to umożliwiają (Dobosz-Mucha i in. 2018). Każda z nich ma odmienne zastosowanie i pozwala na osiągnięcie różnych celów, takich jak: diagnoza potrzeb, wymiana wiedzy i doświadczeń, rozwiązywanie problemów, podejmowanie decyzji, tworzenie planów działania, tworzenie innowacyjnych rozwiązań, ocena projektów, rozwiązywanie konfliktów, edukacja. Odpowiedni dobór techniki zależy od docelowego poziomu zaangażowania społeczeństwa. Propozycję technik z zakresu angażowania mieszkańców w proces rozwoju obszarów wiejskich przedstawiono na rysunku 1.

Postanowiono zbadać możliwości aktywizacji mieszkańców wsi i wykorzystania potencjałów endogenicznych na rzecz rozwoju lokalnego obszarów wiejskich, stosując nowe podejście do pozyskiwania wiedzy na etapie tworzenia założeń do projektu scalenia gruntów oraz wykorzystując technikę ZWG (tzw. grupę fokusową). Dodatkowo stworzono aplikację mobilną LC-CApp opartą na idei crowdsourcingu, umożliwiającą wprowadzenie na mapę cyfrową szczegółowych informacji o obszarze, mających istotne znaczenie dla przyszłych prac projektowych.

Rysunek 1. Poziomy zaangażowania społecznego, spektrum uczestnictwa i zestaw technik w procesach rozwoju obszarów wiejskich

Figure 1. Public involvement, spectrum of participation and the set of techniques in rural development processes

Źródło: opracowanie własne na podstawie Dobosz-Mucha i in. 2018; Arnstein 1969.
Source: own study based on Dobosz-Mucha et al. 2018; Arnstein 1969.

4. Nowe sposoby aktywizacji mieszkańców wsi na etapie prac przygotowawczych w procesie scalenia gruntów

Cechą charakterystyczną procesów rozwoju obszarów wiejskich w wielu krajach Europy Zachodniej jest czynne włączanie w fazie decyzyjno-projektowej społeczności lokalnych (Veršinskas i in. 2020). Mieszkańcy terenów, na których przeprowadzane są prace związane z rozwojem obszaru wiejskiego, w tym scalenia gruntów, są włączani w proces kształtowania przestrzeni. Jest to podejście oddolne (*bottom-up*) (Kupidura, Łuczewski, Kupidura 2011) do planowania przestrzeni, w którym należy brać pod uwagę zdanie różnych grup społecznych zaangażowanych w ten proces. W badaniach poszczególnych grup społecznych można wykorzystać zarówno metody ilościowe, jak i jakościowe.

Opierając się na wcześniejszych doświadczeniach badawczych (zob. Kupidura i in. 2014; Kupidura 2013; Kupidura, Łuczewski, Kupidura 2011) związanych z zagadnieniem partycypacji społecznej w procesie kształtowania krajobrazu obszarów wiejskich, postanowiono wykorzystać technikę ZWG. Jest ona stosunkowo szybka i ekonomiczna, charakteryzuje się też swobodnym sposobem pozyskiwania informacji i celowym doбором badanych osób (zob. Maison 2010). Wywiad grupowy należy do grupy metod jakościowych cechujących się dużą trafnością, co ma znaczenie, gdy celem jest poznanie opinii mieszkańców wsi na temat scalenia

gruntów i lokalnych uwarunkowań przestrzennych, przyrodniczych czy kulturowych. Dodatkowo wykorzystanie tej techniki pozwala symulować rzeczywisty proces decyzyjny (Maison 2010).

4.1. Nawiązanie dialogu ze społecznością lokalną z wykorzystaniem techniki ZWG

Badania wykorzystujące technikę ZWG przeprowadzono podczas warsztatów zatytułowanych „Wykorzystanie potencjału społeczności lokalnej w scaleniach gruntów”, w dniach od 21 czerwca do 20 lipca 2021 r. Badania zrealizowano na obiektach scaleniovych położonych w czterech województwach: podlaskim (obiekt „Szpakowo i inne”), podkarpackim (obiekt „Grodzisko Dolne”), małopolskim (obiekty „Przeginia” i „Czubrowice”) oraz dolnośląskim (obiekt „Niedźwiedzice”). Taki dobór lokalizacji obiektów badań miał na celu uwzględnienie specyfiki regionalnej obszarów wiejskich w Polsce, wynikającej z uwarunkowań przyrodniczo-krajobrazowych i historycznych oraz związanej z nimi zróżnicowanej struktury agrarnej.

Wywiady zostały przeprowadzone z czterema dziesięcioosobowymi grupami „lokalnych liderów” wybranych spośród osób zainteresowanych problematyką zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich i budowaniem poczucia lokalnej tożsamości i przynależności do miejsca zamieszkania¹.

Badania prowadził zespół ekspertów, w tym moderator socjolog – do zadań którego należała organizacja dyskusji, wprowadzanie do tematów, zadawanie pytań, dbanie o to, by każdy uczestnik mógł się wypowiedzieć, ograniczanie aktywności uczestników „dominujących”, stymulowanie uczestników „milczących”. Po zakończeniu wywiadów moderator sporządził sprawozdania z ich przebiegu.

Wywiad grupowy powinien przypominać naturalną rozmowę, ma on jednak określoną strukturę. Schemat wywiadu grupowego przeprowadzonego w ramach badań przedstawiono na rysunku 2.

Wywiad składał się z trzech części (Czarnecka [red.] i in. 2021):

Część pierwsza – wprowadzająca

Część pierwsza dotyczyła emocjonalnego stosunku uczestników wywiadów do miejscowości, w których mieszkają, oraz określenia motywów wpływających na ten stosunek, a także chęci wpływania na to, jak ich miejscowości będą się zmieniać,

¹ Byli to mieszkańcy wsi objętych scaleniami gruntów, w tym uczestnicy scaleń, a także przedstawiciele organizacji pozarządowych działających na tym obszarze, których działalność wiąże się z zagadnieniami zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich.

Rysunek 2. Schemat badań społecznych techniką ZWG realizowanych wśród uczestników scalenia gruntów

Figure 2. Diagram of the focus survey conducted among land consolidation participants

Źródło: opracowanie własne.
Source: own study.

jakie będą w przyszłości. Ponadto w części pierwszej uczestnicy wypowiadali się na temat sposobów osobistego zaangażowania w proces skaleń.

Uczestnicy badania w zdecydowanej większości zadeklarowali, że łączy ich z miejscem zamieszkania emocjonalny pozytywny związek i często byli zaangażowani w przekonywanie właścicieli gruntów do skaleń. Pomimo zaangażowania większości mieszkańców byli tacy, którzy nie chcieli się włączyć w proces skaleń. Opornych trudno było przekonać, wskazując korzyści wynikające z tego procesu.

Część druga – zasadnicza

Część druga składała się z czterech tematów, do opracowania których wykorzystano formę debaty (wraz z pytaniami naprowadzającymi) lub kwestionariusza ankiety.

Pierwszy temat dotyczył opinii uczestników ZWG na temat znaczenia (dla nich samych) takich aspektów planowania rozwoju ich przestrzeni zamieszkania, jak:

- lokalne uwarunkowania przyrodnicze i ich wpływ na uprawę ziemi;
- funkcjonalność i jakość dróg transportu rolnego;
- występowanie obszarów problemowych rolnictwa;
- występowanie zasobów lokalnego dziedzictwa kulturowego materialnego;
- występowanie zasobów lokalnego dziedzictwa kulturowego niematerialnego.

Wymienione kategorie stanowiły zakres tematyczny aplikacji na urządzenia mobilne LC-CApp. W opracowaniu tematu pierwszego wykorzystano formę debaty. Poniżej przytoczono wybrane wypowiedzi uczestników badania.

Zdaniem niektórych rolników: *„Całe rolnictwo to jest przyroda. Kiedyś były ukwiecone miedze, zadrzewienia śródpolne, ale dziś, kiedy mamy do czynienia z nowoczesnym rolnictwem, to nie mają znaczenia takie elementy”* (Czarnecka [red.] i in. 2021, s. 57). Rolnictwo (w tym scalenia), w opinii uczestników ZWG, może mieć również negatywny wpływ na środowisko przyrodnicze. Jednocześnie podkreślano, że rolnictwo powinno współistnieć z przyrodą, bo są sobie wzajemnie potrzebne:

Jak po scaleniach powstaną duże działki, to może nie być już miejsca dla zwierząt. Nie będzie miedz, nie będzie drzew, kęp, to gdzie te zwierzęta mają się podziewać? Jak się będzie dużymi maszynami pracować, to się zlikwiduje naturalne siedliska ptaków i zabraknie miejsca dla drobnej zwierzyny (Czarnecka i in. [red.] 2021, s. 60).

Były kiedyś oczka wodne. Teraz można powiedzieć, że są oczka ziemne. Wody tam już nie ma (Czarnecka [red.] i in. 2021, s. 59).

Dla rolników problemem jest aktywność dzikich zwierząt, które niszczą uprawy.

Uczestnicy wyrazili swoją opinię na temat elementów lokalnego dziedzictwa kulturowego zarówno materialnego, jak i niematerialnego. Niematerialne dziedzictwo kulturowe to krajobraz, który jest wizytówką miejscowości, a także lokalne nazwy, miejsca po dawnych budowlach (np. młynach, wiatrakach). Uczestnicy ZWG wskazali na takie elementy, ale nie bardzo byli zdecydowani odnośnie do sposobów ich wykorzystania w polepszaniu warunków życia czy też w rozwoju funkcji turystycznej wsi.

Były dwa młyny, ale już po nich śladu nie ma (Czarnecka [red.] i in. 2021, s. 71).

Dla nas takim charakterystycznym widokiem są bociany (Czarnecka [red.] i in. 2021, s. 73).

A ja myślę, że to stawy są czymś takim charakterystycznym. Tradycja hodowli karpie w naszej wiosce sięga XIII wieku, te karpie rozstawiały wieś (...) w całej Polsce (Czarnecka [red.] i in. 2021, s. 74).

Drugi temat dotyczył opinii uczestników badania fokusowego na temat scaleń gruntów, a także ich efektów w zakresie poprawy: struktury własnościowo-przestrzennej wsi, jakości układu komunikacyjnego, wpływu na stan środowiska przyrodniczego i kulturowego oraz warunków do prowadzenia działalności gospodarczej. Tu również wykorzystano formę debaty. W trakcie procesu scaleniowego jego uczestnicy poszerzają lub nabywają nową wiedzę o swojej miejscowości. Również ich wiedza może być wartościowym źródłem informacji przydatnym nie tylko w procesie scalenia gruntów, lecz także w innych procesach związanych z zarządzaniem przestrzenią gminy i miejscowości. Poniżej przytoczono przykładowe wypowiedzi uczestników warsztatów:

Ważne, żeby jeszcze było komu słuchać tego, co mamy do powiedzenia (Czarnecka [red.] i in. 2021, s. 81).

To, czego mi brakuje, to właśnie przekazania przez liderów lokalnych tej wiedzy, którą można wykorzystać było w przygotowaniu założeń do scalania. Ludzie nie chcą przychodzić na zebrania, a my nikogo na siłę nie przyciągniemy. Próbowaliśmy zainteresować ludzi poprzez artykuły w prasie lokalnej, na początku było pewne zainteresowanie. Niestety ludzie nie są aktywni, nie dzielą się swoją wiedzą i nie włączają się w planowanie zmian [wypowiedź geodety-projektanta] (Czarnecka [red.] i in. 2021, s. 81–82).

Gdyby przepływ informacji był dobry, to ludzie mogliby więcej skorzystać na scaleniach (Czarnecka [red.] i in. 2021, s. 82).

Trzeci i czwarty temat został zaplanowany w formie badania ankietowego polegającego na dokonaniu, przez respondentów ZWG, oceny sposobów przekazywania informacji oraz upowszechniania wiedzy. Ocena wskazuje na sposoby preferowane przez uczestników scaleń.

W ocenie sposobów przekazywania informacji do przedstawicieli podmiotów realizujących scalenia chodziło o informacje, które mają uczestnicy procesu scaleń o obszarze objętym tymże procesem. Uczestnicy uznali za najbardziej skuteczne przekazywanie wiedzy podczas: indywidualnego kontaktu z geodetą, wizji terenowej na scalanym obszarze oraz zebrań wiejskich.

Natomiast w ocenie sposobów upowszechniania wiedzy chodziło o wiedzę przekazywaną uczestnikom scaleń przez lokalne władze i projektantów scaleń, dotyczącą wykorzystania przez mieszkańców obszarów wiejskich zasobów środowiska naturalnego oraz promocji wsi jako miejsca do życia i rozwoju zawodowego. Tu uczestnicy również wskazali jako najbardziej skuteczne sposoby indywidualny kontakt z geodetą oraz zebrania wiejskie.

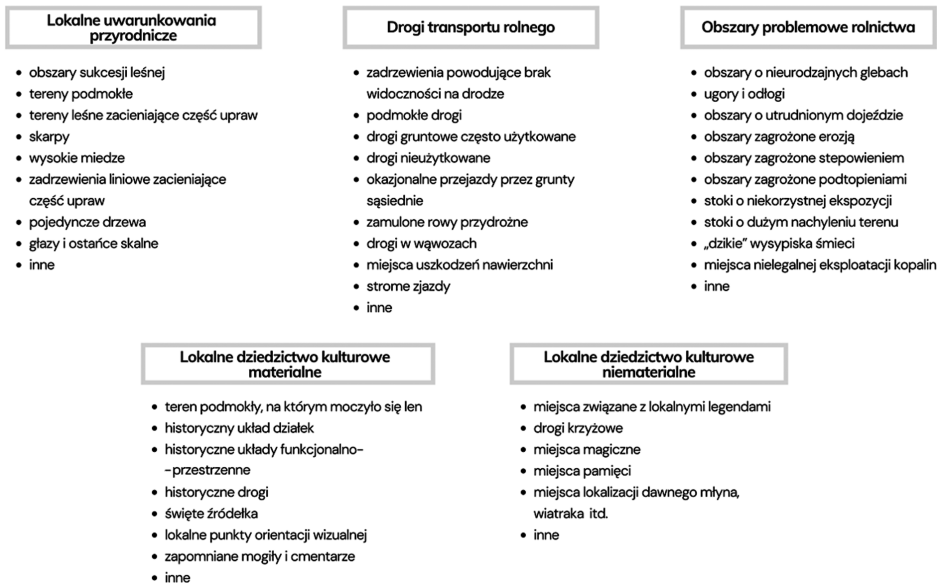
Część trzecia – zamykająca

Ostatnia część składała się z debaty obejmującej dwa zagadnienia i dotyczyła sposobów komunikowania się lokalnych władz oraz podmiotów zaangażowanych w proces scalania z lokalną społecznością, aby uzyskać zrozumienie i poparcie dla tych działań. Odnosiła się również do innych niż już omawiane sposobów udziału lokalnej społeczności w kształtowaniu przestrzeni obszarów wiejskich uważanych przez uczestników ZWG za godne zastosowania.

4.2. Crowdsourcing – wykorzystanie wiedzy mieszkańców w założeniach do projektu scalenia gruntów

Rozwój systemów informacji geograficznej (Zwoliński [red.] 2009) sprzyja nowym możliwościom prowadzenia prac badawczych z udziałem społeczeństwa w rozwoju obszarów wiejskich. Obecnie obserwować można duży wzrost zainteresowania partycypacyjnymi systemami informacji geograficznej (Public Participation Geographic Information Systems – PPGIS) z punktu widzenia nauki (Sieber 2006) oraz praktyki społecznej i planistycznej (Jankowski i in. 2018; Kingston 2011). Instrumentami partycypacyjnych systemów informacji geograficznej są m.in. geoankiety zapisane w formie aplikacji internetowych, które z powodzeniem stosuje się do zbierania informacji na temat społecznych preferencji dotyczących potrzeb i oczekiwań w zakresie zagospodarowania i oceny jakości przestrzeni rolniczej (Czarnecka, Krupowicz 2022). Podejście wykorzystujące potencjał społeczności lokalnej określane jest w literaturze przedmiotu jako crowdsourcing (Estellés-Arolas, González-Ladrón-de-Guevara 2012). Polega on na skutecznym dotarciu do zainteresowanych grup społecznych oraz wykorzystaniu ich wiedzy na temat obszaru zamieszkania. Pozwala to włączyć społeczności w decydowanie m.in. o tym, jakiego typu aspekty przestrzeni powinny być brane pod uwagę przy realizacji prac związanych z jej przekształcaniem, a także pozyskać szczegółowe informacje o obszarze badań, niewystępujące w istniejących bazach danych przestrzennych.

W ramach projektu pt. „Aktywizacja społeczności lokalnej w projektach rozwoju obszarów wiejskich” wykorzystano to stosunkowo nowe podejście do pozyskiwania wiedzy, rozpowszechniania informacji, wymiany myśli i poglądów między decydentami, ekspertami i mieszkańcami obszarów wiejskich. W tym celu opracowano aplikację mobilną LC-CApp w programie ArcGIS Survey123 firmy ESRI. Aplikacja dostępna jest zarówno dla środowiska iOS, Android, jak i Windows. Wyświetlana jest na smartfonach, tabletach oraz desktopach. Warunkiem działania aplikacji jest dostęp do Internetu, następnie wymaga się podania w pasku przeglądarki odpowiedniego adresu URL.

ZBIÓR OBIEKTÓW WPROWADZANYCH W RAMACH KATEGORII TEMATYCZNYCH DO BAZY DANYCH LC-CAPP

Rysunek 3. Propozycja zbioru obiektów wprowadzanych do bazy danych za pomocą aplikacji LC-CApp w celu wykorzystania przy opracowywaniu założeń do projektu scalenia gruntów

Figure 3. Proposal for a set of objects entered in the database with the LC-CApp to be used for planning land consolidation projects

Źródło: Czarnecka, Krupowicz 2022.

Source: Czarnecka, Krupowicz 2022.

Prezentacja i testowanie aplikacji LC-CApp w terenie odbyło się w ramach warsztatów i składało z trzech etapów: wprowadzenia, testu praktycznego i informacji zwrotnej. Na etapie wprowadzenia wyjaśniono cel testu, przedstawiono interfejs oraz funkcjonalność aplikacji. Na drugim etapie uczestnicy zostali poproszeni o wprowadzenie na mapę cyfrową szczegółowych informacji o obszarze, mających istotne znaczenie dla przyszłych prac projektowych. Ideą aplikacji jest umożliwienie zebrania danych przestrzennych, które nie są elementem istniejących baz danych, i wykorzystanie ich podczas opracowywania założeń do projektu scalenia gruntów w postaci gotowych warstw tematycznych w środowisku GIS. W wersji testowej aplikacji umożliwiono wprowadzanie obiektów w pięciu kategoriach tematycznych (rysunek 3), istotnych w projektach wielofunkcyjnego

rozwoju obszarów wiejskich. Jest to zbiór otwarty, który można uzupełniać w zależności od lokalnych uwarunkowań i potrzeb projektowych.

Architekturę aplikacji i wyniki z jej testowania szczegółowo przedstawiono w pracach (Czarnecka, Krupowicz 2022) i (Czarnecka [red.] i in. 2021).

5. Podsumowanie

W artykule przedstawiono wyniki badań projektu pt. „Aktywizacja społeczności lokalnej w projektach rozwoju obszarów wiejskich”.

Autorzy wskazali na potrzebę aktywizacji mieszkańców obszarów wiejskich w ramach prac związanych z rozwojem tych obszarów. Przeprowadzone badania odnosiły się do procesu scalenia i wymiany gruntów, realizowanego w obrębie PROW. W ramach projektu przedstawiono propozycje sposobów angażowania mieszkańców w prace projektowe scalenia gruntów – przy opracowywaniu założeń do projektu scalenia.

Dzięki warsztatom zrealizowanym na obiektach scaleniowych położonych w czterech województwach, z dziesięcioosobowymi grupami „lokalnych liderów” (mieszkańcami wsi objętych scaleniami gruntów, w tym uczestnikami scaleń i przedstawicielami organizacji pozarządowych działających na tych obszarach), stwierdzono, że wykorzystanie jakościowych badań społecznych, techniki ZWG, jest skuteczną formą nawiązania dialogu ze społecznością lokalną w procesie scaleniowym. Ważny jest właściwy dobór grupy do wywiadów fokusowych. Najlepiej, jeśli jest przeprowadzony przy wsparciu zaangażowanych w scalenie geodetów-projektantów i władz lokalnych. Istotny jest również czas przeprowadzenia wywiadów – dobrze, by nie kolidował z okresami intensywnych prac polowych.

Również rozwój i powszechne zastosowanie Internetu i narzędzi geoinformacyjnych wprowadza nowe możliwości uczestnictwa mieszkańców obszarów wiejskich w procesach planistycznych. Crowdsourcing umożliwia skuteczne dotarcie do zainteresowanych grup społecznych oraz pozyskanie i wykorzystanie wiedzy mieszkańców na temat projektowanego obszaru. Utrudnieniem w przeprowadzeniu tego typu badań może być ograniczony dostęp do szybkiego Internetu na niektórych obszarach oraz brak niezbędnych kompetencji cyfrowych wśród uczestników.

Wykorzystanie autorskiej aplikacji na urządzenia mobilne (LC-CApp) spotkało się z zainteresowaniem zarówno geodetów-projektantów scaleń gruntów, jak i mieszkańców obszarów wiejskich – uczestników przeprowadzonych warsztatów. Obecnie trwają prace nad udostępnieniem aplikacji zainteresowanym biurom zajmującym się rozwojem obszarów wiejskich.

Bibliografia

- Arnstein S.R. (1969). A ladder of citizen participation. *Journal of the American Institute of Planners*, 35 (4), 216–224. DOI:10.1080/01944366908977225.
- Czarnecka A., Krupowicz W. (2022). Partycypacja społeczna w scaleniach gruntów oparta na idei crowdsourcingu – doświadczenia z wykorzystania aplikacji na urządzenia mobilne LC-CApp. *Przegląd Geodezyjny*, 4, 9–15. DOI:10.15199/50.2022.4.1.
- Czarnecka A. (red.), Krupowicz W. (red.), Leśniak L., Białobrzeski B. (2021). *Aktywizacja społeczności lokalnej w projektach rozwoju obszarów wiejskich*. Ekspertyza. <https://www.gik.pw.edu.pl/zgpinsp/2020-2021-Projekt-KSOW-w-ramach-priorytetu-6-PROW-2014-2020/Ekspertyza> (dostęp: 11.05.2022).
- Dobosz-Mucha A., Goras E., Jadach-Sepioło A., Janas K., Kudłacz K., Matuszko A., Mikołajczyk D., Nowak K., Ogrodowski J., Spadło K., Tylka M., Ziółkowska M. (2018). *Przestrzeń do dialogu. Praktyczny podręcznik o tym, jak prowadzić partycypację społeczną w planowaniu przestrzennym*. Warszawa: Ministerstwo Inwestycji i Rozwoju. https://partycypacjaobywatelska.pl/wp-content/uploads/2018/07/Przestrzen_do_dialogu_publicacja.pdf (dostęp: 2.06.2022).
- Estellés-Arolas E., González-Ladrón-de-Guevara F. (2012). Towards an integrated crowdsourcing definition. *Journal of Information Science*, 38 (2), 189–200. DOI:10.1177/0165551512437638.
- EZŁ [Europejski Zielony Ład] (2019). Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady Europejskiej, Rady, Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów. COM(2019) 640 final. https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:b828d165-1c22-11ea-8c1f-01aa75ed71a1.0016.02/DOC_1&format=PDF (dostęp: 11.05.2022).
- Jankowski P., Kaczmarek T., Zwoliński Z., Bąkowska-Waldmann B., Brudka C., Czepkiewicz M., Miłkuła Ł., Młodkowski M. (2018). *Zastosowanie aplikacji geoankiety i geodyskusji w partycypacyjnym planowaniu przestrzennym – dobre praktyki*. Biblioteka Aglomeracji Poznańskiej, 32. Poznań: Bogucki Wydawnictwo Naukowe. Pobrano z: <http://cbm.amu.edu.pl/zeszyt-32-zastosowanie-aplikacji-geoankiety-i-geodyskusji-w-partycypacyjnym-planowaniu-przestrzennym-dobre-praktyki/> (dostęp: 2.06.2022).
- Janus J., Markuszewska I. (2017). Land consolidation – A great need to improve effectiveness. A case study from Poland. *Land Use Policy*, 65, 143–153. DOI:10.1016/j.landusepol.2017.03.028.
- Kingston R. (2011). Online public participation GIS for spatial planning. W: T. Nyerges, H. Couclelis, R. McMaster (red.). *The SAGE Handbook of GIS and Society* (s. 361–380). London: Sage Publications. DOI:10.4135/9781446201046.n19.
- Krupowicz W., Czarnecka A., Grus M. (2020). Implementing crowdsourcing initiatives in land consolidation procedures in Poland. *Land Use Policy*, 99, 105015. DOI:10.1016/j.landusepol.2020.105015.
- Krupowicz W., Sobolewska-Mikulska K. (2019). *Kształtowanie sieci dróg na obszarach wiejskich w Polsce w aspekcie zasad zrównoważonego rozwoju*. Warszawa: Oficyna Wydawnicza Politechniki Warszawskiej.

- Kupidura A. (2013). *Dziedzictwo krajobrazowe w gospodarowaniu przestrzenią*. Seria: Prace naukowe Politechniki Warszawskiej. Geodezja, z. 53. Warszawa: Oficyna Wydawnicza Politechniki Warszawskiej.
- Kupidura A., Łuczewski M., Home R., Kupidura P. (2014). Public perceptions of rural landscapes in land consolidation procedures in Poland. *Land Use Policy*, 39, 313–319. DOI:10.1016/j.landusepol.2014.02.005.
- Kupidura A., Łuczewski M., Kupidura P. (2011). *Wartość krajobrazu. Rozwój przestrzeni obszarów wiejskich*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Kwiatkowski J. (2003). *Partycypacja społeczna i rozwój społeczny*. Warszawa: Fundacja Rozwoju i Demokracji Lokalnej.
- Maison D. (2010). *Jakościowe metody badań marketingowych. Jak zrozumieć konsumenta*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Olech A., Sobiesiak-Penszko P. (2013). *Partycypacja publiczna w Polsce. Diagnoza i rekomendacje*. Seria: Analizy i Opinie Instytutu Spraw Publicznych, 3. Warszawa: Instytut Spraw Publicznych.
- Pawlewicz K., Pawlewicz A. (2010). Rola partycypacji społecznej na rzecz zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich. *Zeszyty Naukowe SGGW w Warszawie. Ekonomika i Organizacja Gospodarki Żywnościowej*, 83, 71–80. https://sj.wne.sggw.pl/pdf/EIOGZ_2010_n83_s71.pdf (dostęp: 11.05.2022).
- Pijanowski J.M. (red.) (2021). *Środowiskowe i społeczne efekty scalenia gruntów*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Rolniczego w Krakowie. DOI:10.15576/978-83-66602-22-9.
- Pijanowski J.M. (red.) (2019). *Efektywność ekonomiczna scalenia gruntów w Polsce*. Kraków: Uniwersytet Rolniczy im. H. Kołłątaja w Krakowie. https://scalenia.urk.edu.pl/zasoby/207/Efektywnosc_ekonomiczna_scalen_gruntow_w_Polsce.pdf (dostęp: 11.05.2022).
- Sieber R. (2006). Public participation and geographic information systems: A literature review and framework. *Annals of the American Association of Geographers*, 96 (3), 491–507. DOI:10.1111/j.1467-8306.2006.00702.x.
- Sobolewska-Mikulska K. (2009). *Metodyka rozwoju obszarów wiejskich z uwzględnieniem wybranych procedur geodezyjnych w aspekcie integracji z Unią Europejską*. Seria: Prace Naukowe Politechniki Warszawskiej. Geodezja, z. 44. Warszawa: Oficyna Wydawnicza Politechniki Warszawskiej.
- Stańczuk-Gałwiazek M., Sobolewska-Mikulska K., Ritzema H., van Loon-Steensma J.M. (2018). Integration of water management and land consolidation in rural areas to adapt to climate change: Experiences from Poland and the Netherlands. *Land Use Policy*, 77, 498–511. DOI:10.1016/j.landusepol.2018.06.005.
- Taszakowski J., Korta G. (2019). Uwarunkowania środowiskowe realizacji procesu scalenia gruntów. Ocena wpływu scalenia gruntów na środowisko. *Przegląd Geodezyjny*, 4, 22–24. DOI:10.15199/50.2019.4.3.
- Taszakowski J., Korta G. (2018). Vademecum scalania gruntów – czyli nie taki diabeł straszny, jak go malują. *Przegląd Geodezyjny*, 11, 13–16. DOI:10.15199/50.2018.11.2.

- Ustawa (1982). Ustawa z dnia 26 marca 1982 r. o scalaniu i wymianie gruntów (t.j. Dz.U. z 2021 r. poz. 1912 ze zm.).
- Veršinskas T., Vidar M., Hartvigsen M., Mitic Arsova K., van Holst F., Gorgan M. (2020). *Legal Guide on Land Consolidation: Based on Regulatory Practices in Europe*. FAO Legal Guide, 3. Rome: FAO. DOI:10.4060/ca9520en.
- Wójcik-Leń J., Sobolewska-Mikulska K., Sajnog N., Leń P. (2018). The idea of rational management of problematic agricultural areas in the course of land consolidation. *Land Use Policy*, 78, 36–45. DOI:10.1016/j.landusepol.2018.06.044.
- WPR [Wspólna Polityka Rolna] (2021). Polski projekt Planu Strategicznego dla Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2023–2027 (wersja 4.0). <https://www.gov.pl/web/wprpo2020/plan-strategiczny-dla-wpr-na-lata-2023-2027-wersja-40--przyjety-przez-rade-mini-strow> (dostęp: 11.05.2022).
- Zwoliński Z. (red.) (2009). *GIS – platforma integracyjna geografii*. Poznań: Bogucki Wydawnictwo Naukowe.

A Novel Approach for Activating Rural Inhabitants in Land Consolidation Process: Experiences from Focus Group Interviews and Crowdsourcing

Abstract: One of the most important processes related to the transformation of the spatial structure of rural areas is land consolidation and parcel exchange, carried out under the Rural Development Programme. At present, when undertaking land consolidation, it is important to foresee activities to promote creative attitudes among rural inhabitants and engage them in conceptual work on the development of the entire area. In this paper, new methods are proposed for engaging in dialogue with land consolidation participants at early stages of consolidation works by using qualitative social research techniques (Focus Group Interviews). The possibilities are presented for exchanging information on the consolidation area between residents and land surveyors, the consolidation planners, using the Land Consolidation Crowdsourcing Application (LC-CApp), an app for mobile devices based on the idea of crowdsourcing. The article presents the results of research carried out as part of the project entitled “Activation of the local community in rural development projects”.

Keywords: land consolidation, rural areas development, local community activation, focus group, crowdsourcing.